

Original article

Kuvayı Milliye'nin Örgütlenmesinde Ekonominin Etkisi: Balıkesir ve Adana Örneği

The Role of the Economy in the Organization of the National Forces: The Cases of Balıkesir and Adana

Muhammed Kurban *

Independent Researcher, Türkiye

Özet

Bu araştırmada, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlı Karesi Sancağı (günümüz Balıkesir'i) ile Adana Vilayeti'nde Millî Mücadele'nin erken evresinde ortaya çıkan Kuvayı Milliye hareketinin örgütlenmesinde ekonomik yapının etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma'da kavram karışıklığını önlemek amacıyla ekonomik konulardan bahsedilirken salnamelerde geçen Karesi Sancağı ve Adana vilayeti ifadeleri doğrudan kullanılmıştır. Kuvayı Milliye ve askeri hususlardan bahsedilirken de literatürde yaygın olarak geçen Balıkesir ve Adana ifadeleri kullanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle her iki araştırma sahasının ekonomik yapısı değerlendirilmiştir. Toprak yapısı, sanayileşme düzeyi, ticaret ve nüfus yapısı temel ölçütler olarak alınmış; bu incelemelerde vilayet salnameleri doküman analizi yöntemiyle çözümlenmiş ve elde edilen bulgular literatür taramasıyla desteklenmiştir. Kuvayı Milliye'nin askerî örgütlenme biçimlerinin incelenmesinde ise Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı yayınları ile konuya ilişkin akademik çalışmalar kullanılmıştır. Elde edilen veriler karşılaştırmalı analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, toprak mülkiyetinin daha parçalı bir görünüm sergilediği Karesi Sancağı'nda kongreler aracılığıyla örgütlenen, cephe tipi savunmayı benimseyen ve Heyet-i Temsiliye ile sınırlı düzeyde ilişki kuran bir Kuvayı Milliye örgütlenmesi gelişmiştir. Buna karşılık, ağırlık sisteminin yaygın olduğu, tarımsal üretimin, sanayinin ve ticaretin daha gelişmiş olduğu Adana Vilayeti'nde kongreler yerine hareketli ve yerel silahlı mücadele yöntemlerini esas alan, Heyet-i Temsiliye ve sonrasında Ankara Hükûmeti ile daha yakın temas kuran bir örgütlenme modeli ortaya çıkmıştır. Ayrıca ekonomik yapının farklılaşması, Karesi Sancağı'nda daha içe dönük; Adana Vilayeti'nde ise dış ticaret ağlarıyla daha bütünleşmiş bir ekonomik ve toplumsal yapının oluşmasına katkı sağlamıştır.

Özet: National Force, Organization, Economical Effect, Adana, Balıkesir

Received: 24 March 2026 * **Accepted:** 28 August 2026 * **Published:** 15 October 2026

* Corresponding author:

Muhammed Kurban A is an independent researcher in the Türkiye. Her research interests include the history. He has lived, worked, and studied in Balıkesir, Türkiye.
Email: muhammedku98765@gmail.com

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşması sonucunda askeri gücünün neredeyse yok edilmesinin ardından ülkenin dört bir yanında işgaller başlamıştı. Bu işgallere karşı verilen ilk tepkiler halkın tepkisiyle bölgesel olarak kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden gelmişti. Ardından bu cemiyetlerden çıkan Kuvayı Milliye hareketi, mücadeleleri ile Türk Kurtuluş Savaşı'nda önemli bir yer edinmiştir. Kuvayı Milliye üzerine yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin faaliyetleri, Kuvayı Milliye'nin kuruluş aşaması, askeri örgütlenmesi gibi konular ele alınmıştır. Ancak Kuvayı Milliye sadece askeri değil aynı zamanda sosyo-ekonomik temelleri olan bir harekettir.

Mevcut literatürde Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesindeki sosyoekonomik temelleri (toprak yapısı, ulaşım ağı, üretim kapasitesi, ticaret ağı, nüfus özellikleri ve işe imkânları) inceleyen çalışmalar sınırlı kalmıştır. Buna karşın bölgelerin sosyoekonomik özellikleri örgütlenmeyi etkileyen önemli faktörlerden biridir. Bu çalışmada da Balıkesir ve Adana bölgelerindeki Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesini etkileyen sosyoekonomik unsurlar arşiv belgeleri ve ilgili literatür doğrultusunda karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Araştırmanın amacı Kurtuluş Savaşında önemli bir yer edinmiş Kuvayı Milliye'yi, sosyoekonomik olarak incelemek ve örgütlenmesinin ardındaki detayları açıklamaktır. Araştırma bu yönüyle mevcut literatürdeki boşluğa katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Osmanlı'nın Genel Ekonomik Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1800'lü yıllara kadar devletin iç piyasayı koruduğu politikalar hakimdi. 1800'lü yılların başında yed-i vahit uygulaması ve ihracata kota koyulması bu politikayı güçlendirmişti. 18. yüzyılda İngiltere'de başlayan ve ilerleyen zamanlarda Avrupa'ya yayılan Sanayi Devrimini takip edemeyen Osmanlı ekonomisi önce İngilizlerin ardından Fransızların etkisi altına girdi (Özgün, 2008). 1820'lerden itibaren Batı kaynaklı kapitalizme açılan ekonominin toplumsal ve iktisadi yapılar üzerinde derin etkileri oldu (Pamuk, 2022). Bu etkiler tarımsal sistem, iç ticaret ve dış ticaret olarak sınıflandırılabilir.

Tarımsal sistem incelendiğinde, Osmanlı imparatorluğu 1600'lü yıllardan itibaren duraklama devrine girmiş ve ekonomik yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Tımar sisteminden giderek uzaklaşılması ile ortaya çıkan iltizam sistemi devletin kısa vadede gelirlerini arttırmıştır. Ancak uzun vadede merkezi otoritenin azalması ile bu sistem zamanla sıkıntılı bir hale gelmiştir. 2.Mahmud ile başlayan merkezileşme reformları ile ayanın gücü kırılmaya çalışılmış ancak kısa vadede bu amaç başarılamamıştır (Pamuk,2022). Ancak ilerleyen süreçte ayanın gücü giderek kırılmış ve devlet tarafından küçük üreticiye yapılan destek artmıştır (Pamuk, 2005). Bu dönüşüm, araştırmanın ilerleyen bölümlerinde bahsedileceği üzere Anadolu coğrafyasını şekillendiren önemli unsurlardan biri olmuştur.

Ayrıca Baltalimanı Antlaşmasının imzalanması ile yerli üretim önemli ölçüde zayıflamış, İngiltere'ye uygulanan düşük gümrük vergileri ile dışa bağımlılık artmıştır. Kapitülasyonların daha da

güçlenmesi Osmanlı ekonomisini uzun vadede önemli zararlara uğratmıştır. Ancak bu süreç Osmanlı ekonomisinin pazara bağlanması ve ihracat odaklı ilerlemesinde önemli bir adım olmuştur (Aydın, 2021). Ege ve Akdeniz bölgesi, Osmanlı ekonomisinin pazara bağlanması ve ihracat odaklı ilerlemesinde ve sosyoekonomik yapının yeniden şekillenmesinde önemli bir yer tutmuştur (Pamuk, 2022).

Karesi Sancağının Ekonomik Durumu

Toprak yapısı incelendiğinde, Batı Anadolu'da küçük üreticiliğin ve bir çift öküze dayalı işletme yapısının yaygın olduğunu görülmektedir (Pamuk, 2005). Buna dayalı olarak tarımın ticarileşmediği ve ücretli işçiliğin yaygınlık kazanmadığı bir yapı ortaya çıkmıştır. 1867 yılında İngilizlerin, ücretli işçiliğe dayalı bir çiftlik kurmak istemesi ancak bunda başarısız olması bu tespiti dayanak oluşturmaktadır. Ayrıca bölgede ortakçılık düzeninin yaygın olması ve devletin küçük üreticiyi desteklemesi, ağalık düzeninin oluşmasını engellemiştir (Pamuk, 2022). Karesi sancağının tarımsal üretimi incelendiğinde, 1907 tarihli vilayet salnamesine göre tarımsal üretim Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Tarımsal üretim

Üretilen Ürün	Miktarı/Kilo	Üretilen Ürün	Miktarı/Kilo	Üretilen Ürün	Miktarı/Kilo
Buğday	2.932	Yılaf			
Buğday	2.932	Yulaf	626	Fasulye	38
Tütün	836	Palamut	1.200	Nohut	21
Zeytin	21.526	Keten	4.330	Soğan	355
Arpa	1.935	Mısır	280	Susam	642

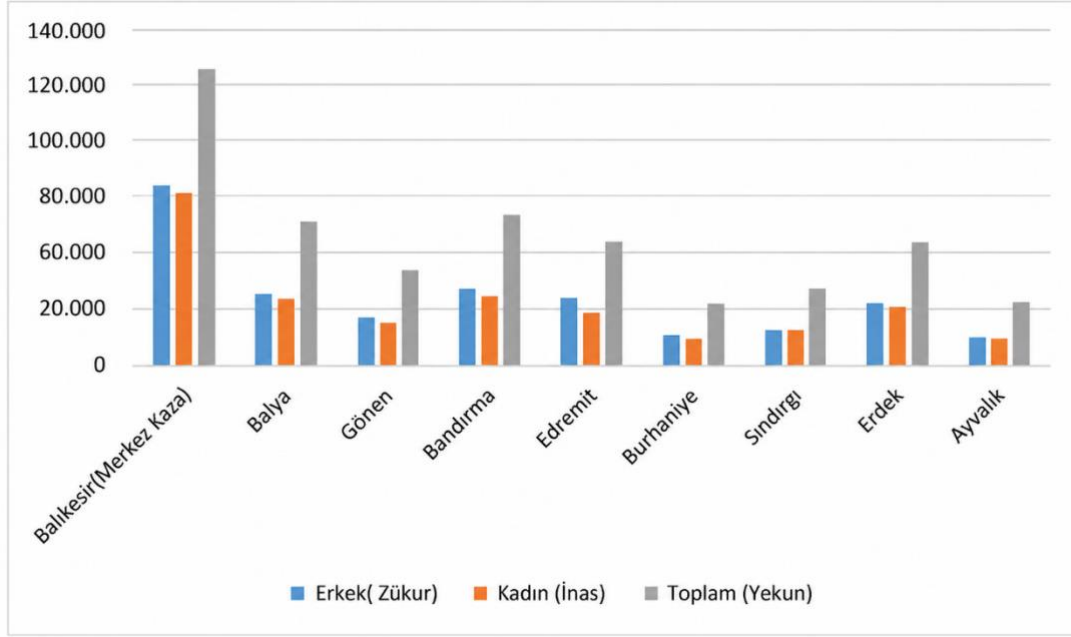
Bu veriler Karesi tarımsal verimin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca tarım üretiminin buğday, arpa gibi hububatlarla yönelik olması ve pamuk, tütün gibi sanayiye yönelik bitkilerin daha az üretilmesi tarımın temel ihtiyaçlar etrafında şekillendiğinin bir göstergesi olabilir. Bu da Karesi sancağındaki sanayileşme ile bağlantılıdır.

Karesi sancağındaki sanayi kuruluşlarını incelenecek olursak, 1842 yılından askeri ihtiyaçlar için kurulan çuha fabrikasını görülmektedir (Kurt vd., 2016). Bunun dışında 1907 tarihli Hüdavendigâr salnamesine göre Karesi sancağı sınırlarında 4 tane maden bulunmaktadır. Bunlar: 1302(1884-1885) yılında açılan ve Balya Karaaydın Anonim Şirketi tarafından işletilen simli kurşun, 1302 yılında Edremit'te açılan simli kurşun, 1303'te (1885-1886) Fırt nahiyesinde (Susurluk) açılan ve Lord Hellington tarafından işletilen Borasit, 1314'te açılan ve Balya Karaaydın Anonim Şirketi tarafından işletilen manganez madenleridir. Balya bölgesindeki madenlerde çevre kazalardan gelen işçilerin dışında Erzincan, Tercan, Pülümür bölgelerinden gelen işçiler çalışmaktadır. (Özdamar, 2023).

Ticaret verileri incelendiğinde 1907 tarihli Hüdavendigâr eyaleti salnamesine göre, Bandırma Limanından 38.680.920 kuruşluk ithalat yapılırken 24.632.800 kuruşluk ihracat yapılmıştır. Ayvalık limanında, 9.810.588 kuruşluk ithalat yapılırken 8.990.049 kuruşluk ihracat yapılmıştır. Aynı zamanda

Bandırma Limanındaki önemli ticaret kalemlerinden birisi de koyun ticaretidir. 1800’lerden itibaren İstanbul’un et ihtiyacını karşılamak için Mihaliç ovasında koyunculuk faaliyetleri başlamıştır. Yetiştirilen koyunlar Bandırma Limanı aracılığıyla İstanbul’a gönderilmiştir. Koyunculuk faaliyetleri mültezimler tarafından geniş topraklarda yapılmıştır (Akçakaya, 2023). Ayrıca Bandırma limanındaki ticaretin bu denli fazla olmasının nedeni gelişmiş demiryolu bağlantıları olabilir.

1907 Hüdavendigar eyaleti salnamesine göre, Karesi (Balıkesir) vilayetinin nüfusu Tablo 2’de verilmiştir.

Şekil 1. Karesi (Balıkesir) vilayeti nüfusu

Bu grafikte, nüfusun dağılışına bakarsak merkez kaza konumunda olan Balıkesir kazasında nüfus en fazladır. Sonrasında bir liman kenti olan Bandırma gelmektedir. Ardından çeşitli maden ocaklarının bulunduğu Balya gelmektedir. Bu veri, şehirdeki ekonomik durumun ve belirli ekonomik merkezlerin önemli bir göstergedir. Bu da bulgular kısmında detaylı olarak değinileceği üzere şehirdeki Kuvayı Milliye’nin örgütlenme modelini etkilemektedir.

Tüm bu verilerden yola çıkarak Karesi sancağındaki sanayinin gelişmediği, tarımsal üretimin ve nüfusun yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca tarımsal üretimin limanlar ve demiryolları sayesinde ihraç edildiği, ihtiyaç duyulan malların (kandil lüksü, gaz vb.) ithal edildiği göze çarpmaktadır. Bunun haricinde şehrin çeşitli noktalarında bulunan madenler, şehre ekonomik katkı veren alanlardan biridir

Adana Vilayetinin Ekonomik Durumu

Çukurova’nın tarımında ve ekonomisinde önemli bir yer tutan olan pamuk üretimi, 19.yüzyıla kadar dayanmaktadır. Amerikan İç Savaşı’nın çıkması ile İngiltere pamuk ithali konusunda yeni alternatifler aramaya başlamış ve bu konu için Osmanlı İmparatorluğu’na müracaat etmiştir. 1862 yılında pamuk ekimini teşvik eden yasaların çıkması ile bölge pamuk tarımında önemli bir merkez haline

gelmiştir (Görür, 2023). Bu faaliyet Çukurova'nın ekonomik tarihi için önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Çukurova bu faaliyetten sonra giderek kapitalistleşmiş ve dış dünyaya entegre olmuştur. Ayrıca Anadolu'da ağalık düzeninin hâkim olduğu nadir yerlerden biri olmuş ve Anadolu'da kapitalistleşen bir yer haline gelmiştir (Pamuk, 2022). Ağalık düzeninin yansımalarını 1892 tarihli vilayet salnamesinde de görmekteyiz. 1892 salnamesinde; vilayet genelinde mültezim çiftliklerinin yaygın olduğu, dağ aralarında ve ovalarda tarım yapıldığı belirtilmektedir. Adana'nın tarımsal üretimi ile alakalı kesin veriler bulunmasa da 1892 tarihli vilayet salnamesine göre Eylül aylarında Buğday-Arpa, mart aylarında Pamuk-Susam ekimi yapılmaktadır. Mısır, buğday, tütün, arpa, keten ve pirinç gibi bitkiler de yetiştirilmektedir. Bunun dışında vilayet genelinde bahçecilik faaliyetleri (nar, portakal, mandalina yetiştiriciliği) yaygındır. Ayrıca tarımda Avrupa'dan getirilen makineler kullanılmaktadır. Bu bulgular, Adana vilayetindeki tarımsal üretimin Karesi sancağından fazla olduğuna işaret etmektedir.

Adana vilayetinin demografisi detaylı olarak incelendiğinde bazı unsurlar dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Çukurova'da tarımsal üretimi desteklemek için Anadolu'nun içlerinden ve halihazırda Çukurova'da yaşayan göçebe halkın da üretime destek olması ile yaratılan topraksız, günlük ücretler karşılığında çalışan köylü sınıfıdır. (Görür, 2023). Bu durumun nedeni Sanayi Devrimi ve kapitalizmin kökenlerine dayanmaktadır. Bu sistemlerde, sistemi besleyen ana unsur kırsaldan kente göçmüş olan topraksız köylülerdir (Pamuk, 2005). Ayrıca bölge çok fazla göçmene sahiplik yapmaktadır. 1859- 1861 yılları arasında yaklaşık 20.587 Nogay göçmeni Adana'ya yerleştirilmiştir (Hasgül, 2016). Bunun dışında 1862'de Çerkeslerin bölgeye yerleştirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca Suriye bölgesinden gelen konargöçer Türkler, göçmen nüfusunu daha da arttırmıştır (Tezölmez, 2018). Adana'nın coğrafi olarak konargöçer yaşama uygun olması ve göçmenlerin iskân edildikleri yerde tutunamaması eşkıyalığın önünü açmıştır (Abouamsha, 2020). Bu olayların sonucunda bölgeye Fırka-i Islahiye isimli askeri birlik gönderilmiş ve konargöçerler zorla yerleşik hayata geçirilmiştir (Tezölmez, 2018). Bu olaylar Adana'nın sosyoekonomik yapısını derinden etkileyen unsurlardan biridir.

Adana bölgesinde sanayi gelişmiştir. 1912 yılında Adana'da toplam 42 fabrika vardır. Bunlardan 1 bez, 3 un (2 un fabrikasında buharlı makine bulunmaktadır), 1 irmik, 2 şeker, 1 tütün, 1 buz, 5 çırçır, 1 iplik, 1 pamuk, 1 pamuk ipliği, 1 pamuk yağı fabrikası bulunmaktadır. Fabrika kapasiteleri hakkında net bilgiler bulunmasa da üretim ile alakalı çeşitli bilgiler veriler bilinmektedir. Örneğin: James Gout Batı Anadolu ve Adana'da çeşitli çırçır fabrikaları açmıştır. Batı Anadolu'daki fabrikalarından birinde günde 1276 kilo çırçır (pamuk lifi) işlenmektedir. Bu veri, Adana'daki fabrikanın üretim kapasitesi hakkında fikir sahibi olmamıza yardım edebilir. Ayrıca bu fabrikalar içinde 1 tanesi (Deutsche Levantinische Baumwolle Gessellschaft Pamuk Fabrikası) Alman yatırımıyla, 3 tanesi İngiliz müteşebbislerin yatırımıyla yapılmıştır (Çakmak, 2019).

Adana'nın ticaret verileri incelendiğinde 1902 yılında ihracatın 80.998.720 kuruş, ithalatın 90.336.730 kuruş olduğu görülmektedir. İhracatta; çinko sülfat, pamuk başta olmak üzere çeşitli tarım ürünleri (yulaf, mısır, keten) ve kereste başı çekmektedir. İthalatta; amonyak, asit, sabun, tarım

makinaları başı çekmektedir (Kalafat ve Kaya, 2020). Bu veriler ile sanayileşme arasında bağ kurulabil Kuvayı Milliye'nin Tarihsel Bağlamı

1. Dünya Savaşını kaybeden Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecine girmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında başlayan işgaller ve Sevr Antlaşması ile şekillenen barış düzeni Osmanlı Devleti'nin egemenlik alanını doğrudan hedef almıştır. Ancak buna razı gelmeyen pek çok sivil, aydın ve yönetici tek kurtuluşun vatan müdafaası olduğuna karar vermiş ve Milli Kurtuluş hareketini başlatmıştır (Selçuk Şirin, 2018). Milli Kurtuluş Hareketinin temelinde olan Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerini incelemek gerekirse: Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri bölgesel olarak mücadeleyi savunan, işgaller kesin suretle başlamadan önce Wilson Prensipleri doğrultusunda propaganda yapan, işgaller giderek yayıldıktan sonra silahlı mücadeleye başlayıp Kuvayı Milliye birliklerine maddi ve manevi anlamda destek olan oluşumlardır (Işık ve Çırakoğlu, 2024)

Kuvayı Milliye anlam olarak geniş bir kavram olup yakın tarihte önemli bir faktör olagelmıştır. Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Mustafa Necati gibi isimler pek çok tanım yapmıştır (Selçuk Şirin, 2018). Bununla birlikte Kuvayı Milliye genel olarak bir teşkilatın ismi olarak kullanılmış ve bu teşkilatın tanımı da Timur Bilgiç'in Tarih Terimleri Sözlüğüne göre "Anadolu'yu işgale başlayan İtilaf Devletleri ve içerideki azınlıkların yıkıcı faaliyetleriyle mücadele etmek üzere teşkil edilen silahlı halk kuvveti" (Bilgiç, 2012) olarak tanımlanmıştır.

Bu kuvvet ilk silahlı mücadelesini Hatay Dörtyol'da vermiştir. Ardından İzmir'in işgali ile Batı Anadolu'da giderek yaygınlaşmıştır. Kuvayı Milliye isminin ilk kez resmi bir belgede geçmesi Burdur Ahzı Asker Şubesi Başkanı İsmail Hakkı Bey'in telgrafında görülmektedir (Levent, 2019).

Kuvayı Milliye'nin sosyoekonomik ayaklarından biri de insan kaynağıdır. Kuvayı Milliye, insan kaynağını aşağıdaki kesimlerden almıştır:

- Subaylar ve Bürokratlar: Ülkenin dört bir yanındaki subaylar ve bürokratlar ilk günden beri gelişmeleri takip etmiş ve çoğunluğu bu işgallere karşı gelerek halkı bilinçlendirip teşkilatlanmalarını sağlamıştır (Kasalak, 1998).
- Efeler ve Zeybekler: Özellikle Ege bölgesinde olan bu grubun oluşumu çok eskilere dayanmaktadır. Bölgedeki ekonomik eşitsizliğe ve adaletsizliğe tepki olarak ortaya çıkan Efeler, ülkenin işgali ile vatan savunmasına katılmışlardır (Kasalak, 1998).
- Gönüllüler: Yapılan propagandalar sonucu Kuvayı Milliye'ye katılan kişilerdir (Kasalak, 1998).
- Eşraf ve Din Adamları: Anadolu'daki şehirlerin ileri gelenleri olarak bu mücadeleye destek vermişler ve kuruluşunda katkıda bulunmuşlardır (Kasalak, 1998).
- Köylüler: Kuvayı Milliye'nin bir halk hareketine dönüşmesinde rol oynamışlardır (Bayrakdar, 2020).

- Tutuklular: Hapishanede çeşitli suçlardan dolayı bulunan kimseler savaşın başlangıcında Kuvayı Milliye'ye katılma şartıyla salınmıştır. Urfa, Maraş, Kütahya gibi bölgelerde bu kaynaktan yararlanılmıştır (Levent, 2019).
- Aşiretler: Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki mücadelelerde aşiretler, sahip olduğu insan kaynağı ve mobilizasyon gücüyle önemli bir güç kaynağı olmuştur (Levent, 2019).

Buna paralel olarak bir diğer sosyoekonomik parametre olan mali kaynaklar incelendiğinde birden fazla gelirin olduğu fark edilmektedir. Bunlardan ilki halktan alınan iane ismindeki paralardır. İane, İzmir'in işgalinden sonra neredeyse her köyde bir Müdafaa-i Hukuk grubunun kurulması ile ortaya atılmıştır. Balıkesir Kongresi ile ianenin toplanması düzenlenmiş ve 10 kazadan iane toplanmaya başlanmıştır (Koltuk, 2013). Ayrıca tartışmalara da sebep olsa tüccarlardan oktruva vergisi adı altında vergi alınmıştır. Oktruva vergisi tüccarların şehir dışında sattıkları mallardan alınan vergilerdir (Koltuk, 2013). Bunun yanında makbuz karşılığı halktan ve Duyunu Umumiye ambarlarından alınan buğdaylar Kuvayı Milliye'nin zahire ihtiyacının giderilmesinde yardımcı olmuştur (Kaşıyugun, 2022). Son olarak Ayni ve Nakdi Teberru adı altında halk tarafından yapılan bağışlar ve kolordulardan gelen destekler, Kuvayı Milliye'nin ikmalini sağlamıştır (Türkmen, 1998).

Balıkesir'de Kuvayı Milliye Hareketi'nin Ortaya Çıkışı

19 Mayıs 1919'da Balıkesir genelinde Heyet-i Merkeziye oluşturulmuştur. Heyet-i Merkeziye, Ayvalık'ın işgali en kadar propaganda faaliyetleri yürütmüştür (Sofuoğlu, 1994). Bu esnada Balıkesir'de bulunan askeri birlikler de silahlı direniş için önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan Ayvalık'ta bulunan 172.Alay, Ayvalık ve yöresindeki direnişte önemli bir yer tutmuştur. Bunun dışında Bandırma'da bulunan 14. Kolordu ve bu kolorduya bağlı 61.Tümen de işgallere direnişte önemli rol oynamıştır (Gülcan, 2007).

29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ın işgal edilmesi ile Yunan işgalleri Balıkesir'de başladı. 172.Alay ve Köprülü Hamdi Bey'in Kuvayı Milliye kuvvetleri ile direniş başlamıştır (Ayhan, 2016). Bu çatışmalar uzun süre devam edecektir.

Bu esnada Bergama'yı da işgal eden Yunanlıların, Bergama'dan atılması için Yüzbaşı Kemal Bey komutasında bir baskın planlanmıştır. Kemal Bey'in baskından kısa bir süre önce Yunanlılara esir düşmesi planları aksatsa da 14 Haziran'da yapılan baskınla Bergama geri alınmıştır. Ancak 19 Haziran'da bölge tekrar Yunanlıların eline geçmiştir (Gülcan, 2007). Bu esnada 16 Haziran tarihinde Soma'ya düzenlenen bir baskın ile Soma bölgesi de geri alınmıştır (Tinal ve Arıcıoğlu, 2018).

Tüm bu olaylar olurken 28 Haziran'da toplanan 1. Balıkesir Kongresi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ayvalık, Soma ve Akhisar ilçeleri ile Balıkesir'e bağlı diğer kazaların ileri gelenlerinin katıldığı kongrede; Kuvayı Milliye'ye asker toplanması, silah temin edilmesi, askerlere maaş

bağlanması hususunda kararlar alınmıştır. Ayrıca İzmir ve Bandırma'ya zahire girişi yasaklanmış Alaşehir Kongresi'nin yapılması kararlaştırılmıştır (Gülcan, 2007).

Kongre sonrasındaki askeri duruma baktığımızda çatışmalar 4 ana cephede gerçekleştirilmiştir. Bunlar: Ayvalık, Soma, Akhisar ve İvrindi cephesidir (Ayhan, 2016). Cephelerdeki askeri durumu inceleyecek olursak:

Ayvalık Mıntıkasında, Yarbay Ali Bey'in 172. Alayı ve 550 kişilik Kuvayı Milliye birliği bulunmaktadır (Sofuoğlu, 1994).

Soma Mıntıkasında, 120 er ve 25 Kuvayı Milliye neferi bulunmaktadır (Çevik, 2017).

Akhisar Mıntıkasında, 800 er 80 Kuvayı Milliye neferi bulunmaktadır (Özer, 1998).

İvrindi Cephesi, Ayvalık Cephesindeki gerilemelerden sonra kurulmuş ve 137 Kuvayı Milliye neferiyle Ayvalık Cephesine destek vermiştir (Özer, 1998).

İlerleyen süreçte birliklerin geri çekilmesi ile Giresun (Savaştepe) gibi yerlerde de cepheler kurulmuştur (Ayhan, 2016).

Cephelerdeki faaliyetler sadece askeri hareketlerle sınırlı kalmamış ve cephe düzenlemesi için çeşitli kongrelerde kararlar alınmıştır. Alaşehir Kongresinde, Ege bölgesinin tamamından katılan delegelerle birlikte cephelerin düzenlenmesi için menzil müfettişlikleri kurulması kararlaştırılmıştır. Bu karar 3. Balıkesir Kongresinde gerçekleştirilmiş ve Ayvalık, Soma ve Akhisar'da menzil müfettişlikleri kurulmuştur. Bunun ardından toplanan 4. Balıkesir Kongresine Mustafa Kemal sert bir biçimde tepki göstermiştir. Çünkü Mustafa Kemal'in isteği, tüm cemiyetlerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleşmesi. Ancak Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu süreçte yavaş davranmış ve yeniden bir yerel kongre düzenlenmiştir. 9 Kasım'da toplanan kongrede İngiliz General Milne tarafından çizilen hat reddedilmiş ve miting çağrısı yapılmıştır (Gülcan, 2007). 5. ve son kongrede, İstanbul'un işgali sert bir biçimde eleştirilmiş ve Balıkesir sınırları içinde olsun olmasın tüm birlikler 61. Tümen'e bağlanmıştır (TDV İslam Araştırmaları Vakfı, 2025). Taarruzu alınan kararlar yeterli olmamış ve Yunanlıların taarruzu ile Ayvalık, Soma ve Akhisar cepheleri kırılmıştır. Bunun üzerine kademe kademe geri çekilmiştir ve Balıkesir 30 Haziran 1920 tarihinde işgal edilmiştir.

Adana'da Kuvayı Milliye Hareketi'nin Ortaya Çıkışı

Adana civarındaki ilk işgal 9 Kasım 1918'de Payas bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu esnada İngiliz General Clark; 2. Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya verdiği notada, 14 Aralık'a kadar ordu birliklerinin Pozantı'nın batısına çekilmesi gerektiğini bildirmiştir. Nihat Paşa; verilen emrin mütareke hükümlerine aykırı olduğunu iddia ederek, bu teklifi reddetmiştir. Ancak Tevfik Paşa Hükümeti'nin araya girmesi ile ordu birlikleri geri çekilmiştir (Yorulmaz, 2005). Ardından Dört Yol işgal edilmiştir. Adana bölgesindeki ilk direniş bu bölgede gerçekleşmiş ve bölgede, Kara Hasan komutasında 300 kişilik bir Kuvayı Milliye Müfrezesi kurulmuştur. Bölgedeki direniş sadece bu müfreze ile sınırlı kalmamıştır. İlerleyen süreçlerde

Ömer Hoca oğlu Mehmet Ağa, Bıyık Hacı Ağa, Yusuf Ağa gibi bölgenin ileri gelenleri de müfrezeler oluşturmaya başlamıştır. Bu müfrezeler Hamamköy ve Meydanekbez baskınları ile Fransızları yenilgiye uğratmıştır. Meydanekbez baskınından sonra Hassa kazasına yönelik bir baskın yapılmış ve bunda başarılı olunmuştur. Kısa bir süre sonra Mustafabey köyü bir baskınla alınmış ve buradan Erzin sancağına saldırılar gerçekleştirilmiştir. (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2009).

Adana eyaletine bağlı Mersin vilayeti 17 Aralık 1918’de, Adana vilayeti de 21 Aralık 1918’de Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransızların ilk yaptığı işlerden biri, bölgedeki jandarma teşkilatının yapısını değiştirmektir. Bu kapsamda Türk jandarmalar görevden alınmış veya başka bölgelere tayin edilmiştir. Onların yerlerini Ermenilerle dolduran Fransızlar, daha da ileriye giderek Jandarma teşkilatının yarısının Ermeni yarısının Türk jandarmalardan oluşması gerektiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca Türklerin elindeki silahlara el konulmuş ve Ermenilere silah dağıtılmıştır (Çelik, 1993). Bu doğrultuda Adana ve Mersin bölgesinde 1000 kişilik, Saimbeyli bölgesinde 1500 kişilik Ermeni birlikleri oluşturulmuştu (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2009). 12 Temmuz 1919 tarihinde, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Suriye İtilafnamesi uyarınca bölgenin tüm hakimiyeti Fransızlara geçmişti (Çelik, 1993).

Bölgedeki direnişin önemli aktörlerinden biri de Kilikyalılar Cemiyeti’dir. Cemiyet başlarda işgalleri, protesto ve gösterilerle kınarken sonrasında silahlı mücadeleye geçmiştir. Sivas Kongresi ile bağlantıya geçen cemiyet örgütlenmesinin güçlendirmiştir. Bunun yanında yerel halktan para, zahire ve mühimmat toplayan cemiyet, direnişin sac ayaklarından biri olmuştur. Ayrıca cemiyet; yabancı bir yazar tarafından, toprak ağalarının oluşturduğu bir kuruluş olarak tasvir edilmiştir (Öztoprak, 1993).

Bölgede düzenli ve sürekli bir direniş hareketinin oluşumu Sivas Kongresi ile gerçekleşmiştir. Sivas Kongresinde alınan karar neticesinde bölgeye; Osman Tufan Bey, Tekelioğlu Sinan Bey, Recep Zühtü (Soyak) Bey gibi pek çok komutan gönderilmiştir (Yorulmaz, 2005). Bölgede çetecilik faaliyetleri ile başlayan direniş hareketi, bu isimlerin gelmesiyle daha düzenli bir hal almıştır.

Bölge, doğu ve batı isimli iki farklı cepheye bölünmüştü. Doğu cephesi; Andırın, Göksu, Yumurtalık bölgesini kapsıyordu. Batı cephesi; Pozantı, Bereketli, Tarsus bölgelerini kapsıyordu. Batı cephesinde Hacıkirı ve Belemelik muharebelerinde 300 kişilik Kuvayı Milliye birliği 1000 kişilik Fransız birliğini yenilgiye uğratmıştı. Ardından gelişen ve baskın niteliğinde olan 1. Kavaklıhan, 2.Kavaklıhan Muharebesi ile Fransızlar Pozantı’ya geri çekilmeye zorlanmıştı. Sonrasında bir baskın ile Pozantı Türk birliklerinin eline geçmişti (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2009).

Aynı tarihlerde Fransa’nın Almanya ile Ren havzasında gerilim yaşaması ve Fransız birliklerin Çukurova’da zor bir pozisyona düşmesi sebebiyle, Kuvayı Milliye birlikleri ve Fransız birlikleri arasında kısa süreli bir mütareke imzalanmıştı. Bu esnada Genelkurmayın emri ile bölgede yeni askeri

birlikler kurulmuş ve grup sistemine geçilmiştir. Adana (1500 tüfek), Kavaklıhan (255 Kuvayı Milliye neferi), Kumdere (190 Kuvayı Milliye neferi), Çakıt (325 piyade 80 süvari), Ceyhan ve Seyhan (780 Kuvayı Milliye neferi) grupları oluşturularak bölgedeki direniş daha merkezi hale gelmiştir. Ayrıca Mirilva Selahattin (Adil) Paşa, bölgeye komutan olarak atanmıştır (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2009). Mütareke sonrası önemli olaylardan biri de Karboğazı Baskınıdır. Fransızların 630 kişilik ünlü Milne Tabur'unun; Karboğazı mevkiinde 40 Kuvayı Milliye neferi tarafından esir alınması ile gerçekleşen bu baskın, Fransızların moralini düşürmüş ve itibarını önemli derecede zedelemiştir (İdem, 2022)

Tüm bunların sonucunda bölgede Kuvayı Milliye'nin giderek güç kazanması ve çeşitli baskınlarla Fransız birliklerini mağlup etmesi, Fransa'nın Almanya ile sorunlar yaşaması, Fransa kamuoyunun giderek savaş karşıtı hale gelmesinin sonucunda; Sakarya Savaşı sonrasında Ankara Hükümeti ile Ankara Antlaşması imzalanmış ve bölge işgalden kurtulmuştur.

MALZEMELER ve METOTLAR

Araştırma Süreci

Bu araştırmada, Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesinde ekonominin etkisini tespit etmek amacıyla karşılaştırmalı tarihsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Bu kapsamda toprak mülkiyeti, demografik yapısı, sanayileşmeleri ve üretim yapıları farklılık gösteren; Kuvayı Milliye'nin oluşturulduğu iki bölge olan Adana ve Balıkesir incelenmiştir. Terminolojik karışıklığı engellemek için ekonomik konulardan bahsedilirken 1907 tarihli Hüdavendigar vilayeti salnamesinde geçen Karesi sancağı ifadesi ve 1892 tarihli Adana Vilayeti salnamesinde geçen Adana Vilayeti ifadesi kullanılmıştır. Doğrudan Kuvayı Milliye'den bahsedildiği yerlerde ise literatürde yaygın olarak kullanılan Balıkesir ve Adana ifadeleri kullanılmıştır.

Ayrıca Adana ve Balıkesir Kuvayı Milliye'sinin Heyeti Temsiliye ve Ankara Hükümeti ile ilişkileri incelenirken kronoloji esas alınmıştır. Bu kapsamda Balıkesir'deki Kuvayı Milliye'nin faaliyetlerini Büyük Millet Meclisinin açılışından önce gerçekleştirmesi dolayısıyla Heyeti Temsiliye ifadesi kullanılmıştır. Adana Kuvayı Milliye'sinin faaliyetlerini Büyük Millet Meclisinin açılışından önceki faaliyetlerinden bahsedilirken Heyeti Temsiliye, Büyük Millet Meclisinin açılışından sonraki faaliyetlerinden bahsedilirken Ankara Hükümeti ifadeleri kullanılmıştır.

Salnamelerin Seçilmesi

Veri toplama sürecinde, İSAM'ın veri tabanındaki 1907 tarihli Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, 1892 tarihli Adana Vilayeti Salnamesi kullanılmıştır. Salnameler seçilirken, Millî Mücadeleye yakın tarihli salnamelerin seçilmesine ve salnamenin içinde nüfus, ticaret, sınai ve üretim verilerinin yer almasına dikkat edilmiştir. 1892 tarihli Adana vilayetinin salnamesinin seçilmesinde bölgedeki toprak yapısının ve şehrin genel ekonomik durumunun yer alması etkin olmuştur. 1907 tarihli Hüdavendigar Vilayeti salnamesinin seçilmesinde; toprak yapısı, üretim verilerinin ve ticaret verilerinin salnamede yer

alması etkin olmuştur. Ayrıca bölgedeki toprak yapısı ve ekonominin işleyişi hakkındaki nitel veriler, yapılan literatür taraması ve salnamelerden elde edilen bilgilerle ortaya çıkarılmıştır.

Veri Analizi

Salnamelerdeki nitel ve nicel veriler doküman analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Doküman analizi hem bir veri toplama hem de veri analiz etme biçimidir. Bir doküman külliyyatı oluşturup dokümanlara sırasıyla çeşitli sorular sorulması ve bunlara alınan cevapların bir bağlam içinde değerlendirilmesidir (Özkan, 2019). Bu kapsamda salnameler baştan sona okunarak nüfus, ticaret, ziraat, sanayi ve üretim verileri kategorilendirilmiştir. Her bir kategori, ayrı birer tema olarak ele alınmıştır. Tema analizi sürecinde, dönemin ekonomik işleyişini anlamaya yönelik açıklayıcı sorular sorulmuştur. Bu sorular:

- Verinin niteliği nedir?
- Verinin bölgesel dağılımı nasıldır?
- Verinin ekonomik yapı içindeki işlevi nedir?
- Bu veri kategorisi bölgenin ekonomik modelini anlamada hangi göstergeleri sunmaktadır?
- Farklı bölgeler arasında bu kategori hangi yönleriyle karşılaştırılabilir?

şeklindedir.

Bu sorulardan alınan cevaba göre her bir tema için çeşitli kodlar oluşturulmuştur. Toprak yapısı teması için; ayanlık, çiftlik, ağalık kodları oluşturulmuştur. Sanayileşme ve ticaret teması için; fabrika, maden, yol, liman kodları oluşturulmuştur. Demografik yapı teması için; göçebe, nüfus, şehir merkezi kodları oluşturulmuştur.

Elde edilen nüfus verileri sütun grafiği haline getirilerek proje raporunda yer almıştır. Ayrıca Karesi sancağındaki tarımsal üretim verileri hakkındaki tabloya da proje raporunda yer verilmiştir. Bunun dışında salnamelerde yer alan hicri tarih bilgileri Türk Tarih Kurumunun, Tarih Çevirme Kılavuzu kullanılarak miladi takvime çevrilerek tarihler arasında uyum sağlanmıştır.

Araştırma esnasında dikkat edilen bir başka husus, çalışmada kullanılan her veri kategorisinin, bölgenin ekonomik modelini anlamaya katkı sağlayan göstergeler olmasıdır. Demografik yapı insan kaynağını, üretim kapasitesi bölgenin lojistik imkânlarını, sanayi tesisleri ekonomik çeşitliliği, ticaret verileri bölgenin dış dünya ile temasını, toprak yapısı yerel güç ilişkilerini temsil eden bir gösterge olarak ele alınmıştır.

Kısacası; salnamelerden ve ATASE yayınlarından elde edilen veriler kodlanarak belirli temalar altında incelenmiş ve karşılaştırma yapılarak sonuca ulaşılmıştır. Tüm bunların sonunda sorulardan alınan cevaplara göre Karesi sancağı ve Adana vilayeti kategoriler çerçevesinde karşılaştırılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik Yöntemleri

1. Araştırmada veri üçgenleme yöntemi kullanılmıştır. Veri üçgenleme yönteminde çok çeşitli veri kaynakları kullanılmaktadır (Başkale, 2016). Bu kapsamda Kuvayı Milliye olgusu, Adana vilayeti ve Hüdavendigâr vilayeti salnameleri ile incelenmiştir.

2. Araştırmada metodolojik üçgenleme yöntemi kullanılmıştır. Metodolojik üçgenleme, nitel ve nicel veriler birlikte kullanılması ve aralarında bağlantı oluşturulan yöntem şeklidir (Hussein, 2009). Bu kapsamda araştırmada; tarım, ticaret, nüfus verilerinde nicel yöntemler kullanılmışken toprak yapısı, askeri durum verilerinde nitel yöntemler kullanılmıştır.

3. Veri analiz sürecinde, veri analiz yöntemleri açıkça belirtilmiştir.

BULGULAR

Toprak Yapısı ve Kuvayı Milliye'nin Örgütlenmesi

1907 tarihli Hüdavendigâr vilayeti salnamesi ve yapılan literatür taraması esas alındığında, Karesi sancağında küçük ve orta büyüklükteki tarım işletmelerin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Salname kayıtlarında göre, büyük topraklara sahip olan kişi veya aile sayısının az olduğu ve toprağın birçok işletme tarafından kullanıldığı belirlenmiştir. Kısacası, Karesi sancağında çok aktörlü bir toprak yapısının olduğu anlaşılmaktadır.

1892 Adana vilayeti salnamesi ve yapılan literatür taraması göz önünde bulundurulduğunda, Adana vilayetinde, geniş arazi mülkiyetinin belirli kişi ve ailelerin elinde yoğunlaştığı saptanmıştır. Salname kayıtlarında, bölgede pek çok mültezim çiftliğinin bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca 1892 salnamesinde çeşitli çiftlik adlarına yer verilmiştir. Örneğin: Mersin ve Tarsus yolu üzerinde bulunan Hacı Talip Çiftliği, Tarsus-Adana yolu üzerinde bulunan Kemal Ağa Çiftliği ve Şakir Paşa Bahçesi vb.

Balıkesir'deki Kuvayı Milliye hareketi incelendiğinde, yerel kongreler aracılığıyla teşkilatlandığı görülmüştür. Bu kongrelerde cephelerin ikmalî hakkında karar alınmış ve cepheler oluşturularak direniş hareketi düzene oturtulmuştur. Ayrıca düşmanla olan çatışmalar genellikle baskın şeklinde olmamış ve cephe hatlarında düşmanla nispeten nizami bir düzenle savaşılmıştır. Ayrıca bölgeye, Heyeti Temsiliye tarafından komutan görevlendirilmemiş ve askeri birlik komutanları yerel aktörler arasından seçilmiştir. Bu tür bir örgütlenmeye cephe tipi örgütlenme olarak değerlendirilebilir.

Adana bölgesindeki Kuvayı Milliye hareketi incelendiğinde, bölgede hiçbir kongre yapılmamış ve direniş hareketi baskınlarla ilerlemiştir. İlerleyen süreçlerde, bölge cephelere bölünmüş olsa da düşmanla olan çatışmalar baskınlar ve vur kaçlar şeklinde olmuştur. Ayrıca bölgeye, önce Heyeti Temsiliye ardından Ankara Hükümeti tarafından komutanlar görevlendirilmiş ve Kuvayı Milliye bu komutanlar tarafından düzene oturtulmuştur. Bölge ekonomileri ve askerî harekât tarzları arasındaki ilişkilere dair yorumlara sonuç ve tartışma bölümünde yer verilmiştir.

Toprak Yapısı ve Heyeti Temsiliye-Ankara Hükümeti İlişkileri

1907 Hüdavendigâr Vilayeti salnamesi ve yapılan literatür taraması göz önünde bulundurulduğunda, Karesi sancağında küçük ve orta büyüklükteki tarım işletmelerin yaygın olduğu görülmüştür. Salname kayıtlarında, büyük topraklara sahip olan kişi veya aile sayısının az olduğu ve toprağın birçok işletme tarafından kullanıldığı belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, Karesi sancağında çok aktörlü bir toprak yapısının olduğu saptanmıştır.

Bu çok aktörlü yapı, yerel direniş unsurlarının bağımsız karar almasının ve kendi içlerinde örgütlenmelerinin önünü açmıştır. Bu yüzden Balıkesir bölgesindeki Kuvayı Milliye Hareketi, Heyeti Temsiliye ile doğrudan temasa geçmemiş ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetine entegre olmakta sıkıntılar yaşamıştır. Bu sıkıntılar 4. Balıkesir Kongresinde kendini göstermiştir. Mustafa Kemal'in bu kongreyi sert biçimde eleştirmiş ve bölgeye Refet (Bele) Bey'in gönderilmiştir. Refet Bey, Balıkesir'de çeşitli temaslarda bulunmuş ve Mustafa Kemal'in taleplerini iletmiştir. Ancak bu talepler tam olarak karşılık bulmamış ve kısa bir süre sonra 5. Balıkesir Kongresi toplanmıştır. Bu verilere göre, Ankara bölgede tam hakimiyet kuramamış ve bölgesel aktörler kendi karar alma süreçlerinde etkin olmaya devam etmiştir.

1892 Adana vilayeti salnamesi ve yapılan literatür taraması göz önünde bulundurulduğunda, Adana bölgesinde, mülkiyeti tek bir kişi veya aileye ait olan toprakların yaygın olduğu görülmüştür. Salname kayıtlarında, bölgede pek çok mültezim çiftliğinin bulunduğu belirtilmiştir

Heyeti Temsiliye ve daha sonrasında Ankara Hükümeti ile bölgesel ilişkiler incelendiğinde Sivas Kongresi sonrası Heyeti Temsiliye'nin bölgeye 6 üst düzey komutan (Selahattin Adil Bey, Yüzbaşı Osman Nuri Bey, Binbaşı Kemal Bey, Kılıç Ali Bey, Tekelioğlu Sinan Bey ve Emin Arslan Bey) gönderildiği görülmektedir. Bu komutanlar yerel direnişin örgütlenmesinde ve daha sonrasındaki askeri hareketlerin düzenlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Mustafa Kemal'in bölgeye ilişkin açıklamaları ve Ankara'dan gelen komutanların yönlendirmeleri ile bölgedeki direniş nizami bir hal almıştır. Bu esnada bölgesel aktörler Ankara hükümeti ile uyumlu hareket etmiştir.

Sanayileşme, Ticaret, Ulaşım ve Kuvayı Milliye'nin Örgütlenmesi

1907 tarihli Hüdavendigâr vilayeti salnamesi ve literatür taramasından elde edilen sonuçlara göre Karesi sancağı, Adana vilayetine göre daha az sanayileşmiştir. Karesi sancağındaki, sanayiye daha çok maden ocakları oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak özellikle sanayi bölgeleri yakınlarında yoğun bir nüfus bulunmaktadır. Karesi sancağından çıkarılan madenlerin çoğu işlenmeden ham halde limanlardan satılıyordu. Bunun sebeplerinden biri de bölgedeki madenleri işleyecek sanayi kuruluşlarının eksik olmasıdır. Kısacası bölgedeki madenler etkin şekilde kullanılamıyordu. Ayrıca bölgede tarıma dayalı sanayinin (un fabrikaları, pamuk fabrikaları) olmaması bölgedeki tarımsal üretimin çoğunun tüketim için harcandığına ve yerel ekonominin nispeten kapalı olmasına işaret eder. Ayrıca Karesi sancağındaki ticaret hacmi, Adana vilayetine göre daha azdır. Ayrıca ulaşım imkanları çok gelişmemiştir. Bu da yerel

ekonominin içe kapanık olmasına dair bir başka bulgudur. Tüm bu sebeplerden dolayı Balıkesir Kuvayı Milliyesi, ortak kongre ve kararlar ile içe kapanık bir yapı sergilemiştir.

Salnamelerden ve literatür taramasından elde edilen sonuçlara göre Adana vilayeti, Karesi sancağına göre daha fazla sanayileşmiştir. Sanayinin çoğu, tarım ürünlerinin işlendiği fabrikalardan oluşmaktaydı. Bu Adana'nın, belirli alanlarda (pamuk, buğday) kendi ihtiyacı haricinde çok fazla üretim yaptığına işarettir. Ayrıca bu ürünlerin ihraç edilmesi yerel ekonominin dışa açık olduğuna işarettir. Bölgedeki çok fazla maden bulunmamakla birlikte halihazırdaki madenlerin çoğu kömür madenidir. Bu buharla çalışan fabrikaların, enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik bir üretilerdir. Bu etkenler sonucunda Adana Kuvayı Milliyesi, daha dağınık ve dışa açık bir yapı sergilemiştir.

Demografik Yapı ve Kuvayı Milliye'nin Örgütlenmesi

Karesi sancağının demografik yapısı incelendiğinde, toplam nüfusun Adana vilayetine göre daha az olduğu görülmüştür. Nüfusun, Edremit, Bandırma, Gönen gibi yerleşimlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dağılım bölgedeki direniş örgütlerinin ilçe merkezlerinde etkin olduğunu göstermektedir. Mevsimlik işçi göçünün ve konar göçer aşiretlerin az olmasından dolayı nüfus hareketliliğinin düşük olduğu söylenebilir. Bu durum, Kuvayı Milliye hareketinin ilçe merkezlerinde örgütlenmesini ve kongreler aracılığıyla kentten kıra doğru genişleyen bir savunma mekanizmasının doğmasına sebep olmuştur.

Yapılan salname analizi sonucunda, Müslüman, Ermeni, Rum, Yahudi ve diğer grupların farklı oranlarda olduğu görülmektedir. Bu, bölgenin heterojen bir nüfus yapısına sahip olduğunun göstergesidir. Bölgede pek çok Türkmen aşiretinin konar-göçer şekilde yaşadığı bilinmektedir. Konar göçer aşiretlerin pek çoğunun devlete isyan ettiği ve zorla yerleşik hayata geçirildiği bilinmektedir. Ayrıca bölgeye düzenli olarak mevsimlik işçi göçü gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında bölgenin demografik yapısının çeşitlilik gösterdiği ve durağan olmadığı söylenebilir. Tüm bu etkenler sonucunda Adana'daki Kuvayı Milliye hareketi, Ermeni baskısından kaçmayı amaçlamış ve farklı gruplardan (konargöçer, şehirli ağalar) yardım alarak stratejilerini buna göre oluşturmuştur.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Balıkesir ve Adana'daki Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesinde ekonominin etkisinin incelendiği bu çalışmada, bölgelerin ekonomik durumları vilayet salnamelerinin analizi ile açıklanmış ve literatür taraması ile desteklenmiştir. Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesi, Genelkurmay kaynaklarından ve literatür taramasından elde edilen sonuçlar ile açıklanmıştır. Bu kapsamda toprak yapısı, sanayi, ticaret ve demografik yapının örgütlenmeye olan etkisi incelenmiştir.

Karesi sancağı ve Adana vilayetlerinin toprak yapısının incelendiğinde Karesi sancağında küçük ve orta büyüklükteki toprak işletmelerinin yaygın olduğu görülürken Adana civarında mültezim çiftliklerinin yaygın olduğunu ve ağalık düzeninin egemen olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ticari ve sanayi olarak Adana'nın, Karesi'ye göre daha gelişmiş olduğu söylenebilir. Demografik yapı

incelendiğinde Adana'nın, Karesi sancağına göre daha karmaşık bir demografik yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Bu bilgiler ışığında toprak yapısının, Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesine etkisi incelendiğinde çok aktörlü toprak yapısı olan Balıkesir ile ağalık düzeninin yaygın olduğu Adana arasında çeşitli farklar vardır. İlk olarak çok fazla aktörün olduğu yani gücün tek elde toplanmayıp dağınık bir yapıda olduğu Balıkesir'de, örgütlenme kongreler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Çünkü Balıkesir'de bulunan hiçbir aktör tek başına bir direniş başlatacak kadar güçlü değildi. Bu yüzden Balıkesir'deki aktörler bir araya gelerek toplu hareket etmiştir. Ayrıca alınan kararlar arasında cephelere iase sağlamanın önemli bir yer tutmasında bu faktör etkili olmuştur. Her aktörün birbirinden farklı ürünler ürettiği ve ayakta kalmak için diğer aktörlere bağlı olduğu bir sistemde, kaynakların dağıtılması önemli bir problemdir. Bu kapsamda, menzil müfettişlikleri oluşturulmuş ve iase kontrol altına alınmıştır. Ayrıca cephe komutanları, bölgenin ileri gelenleri içinden seçilmiş ve komutan ihtiyacı içeriden sağlanmıştır. Bu durumda etkili olan bir diğer faktör; Balıkesir'de 172.Alay, 15.Kolordu, 14.Kolordu gibi düzenli ordu yapılarının bulunması olabilir. Bu teoriyi güçlendiren çeşitli kanıtlar vardır. Örneğin: Ayvalık'taki ilk direnişin 172.Alay tarafından başlatılması, 15.Kolordu komutan vekili Bekir Sami Bey'in bölgede ziyaretler yapıp direnişi örgütlemeye çalışması. Direnişin örgütlenmesinde Heyeti Temsiliye-Ankara Hükümetinin etkisi Adana'ya göre daha azdır. Çünkü Balıkesir'deki çok aktörlü yapı kendi içlerinde örgütlenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca burada dikkat çeken bir husus daha vardır. Genekurmay kaynakları incelendiği zaman, bölgedeki komutanların ve direniş liderlerinin arasından sadece bir kişi "zade" lakabı ile anılmaktadır. Bu kişi, Karaosmanzade Hamdi Bey'dir. Kendisi Akhisar'daki en güçlü ayanlardandır. Bu konuyu daha fazla irdelenmek gerekirse, Akhisar'ın Ege bölgesinde, ayanların güçlü olduğu nadir yerlerden biri olduğu bilgisi söylenebilir. Bu açıdan, Akhisar bölgesinin daha fazla irdelenmesi ve araştırmalara konu edilmesi önemlidir.

Adana vilayeti bu açıdan incelendiğinde toprak ağalığının yaygın olması ve güçlü aktör sayısının fazla olması sebebiyle daha mikro ölçekte bir direniş meydana gelmiştir. Toprak ağalarının, direniş hareketi başlatıp sürdürmesi daha kolay olduğu için Adana vilayetinde tek başına hareket eden örgütlenme sayısı fazladır. Toprak ağaları, direnişi sürdürmek için daha fazla kaynağa sahip olmaları nedeniyle diğer aktörler ile pazarlık yapmamıştır. Bu durum, Adana vilayetinde düzenleyici bir kongre toplanmasını engellemiş ve Heyeti Temsiliye/Ankara Hükümetinin arabuluculuğuna sahne olmuştur. Ankara, bölgeye komutanlar göndererek bölgesel direnişe doğrudan katkı sağlamıştır. Ayrıca bölgede daha önceden herhangi bir kongre yapılmamış olması ve Batı Anadolu'nun aksine bölgede milis komutanlarının çok öne çıkmaması, Ankara'nın bu rolünü güçlendirmiştir. Bölgede ateşkes döneminden kalan düzenli bir birlik bulunmadığı için direnişin ilk safhalarında askerlerin rolü zayıftır. Ancak Heyeti Temsiliye/Ankara Hükümeti'nin giderek güçlenmesi ile askerlerin rolü giderek artmıştır. Bir başka dikkat çekici husus, bölgedeki Kuvayı Milliye komutanları arasından "zade" lakabı ile anılanların çok olmasıdır.

Bölgelerin sanayileşmesi ve ticaretleri incelenince, Karesi sancağının Adana vilayetine kıyasla daha geride kaldığı söylenebilir. Karesi sancağı içe kapanık ekonomi yapısı ve düşük ticaret rakamlarıyla dış dünyaya tam olarak entegre olamamıştır. Bu yüzden sanayi fazla gelişmemiş ve üretim tüketimi karşılar hale gelmişti. Bunun sonucu olarak bölgedeki Kuvayı Milliye hareketi iç dayanışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Adana, ticareti ve sanayisi ile dış dünyaya entegre olmuştur. Bu yüzden, bölgedeki Kuvayı Milliye birlikleri birbirlerine ihtiyaç duymamış ve koordineli bir şekilde hareket etmemişlerdir.

Demografik yapıları farklılık gösteren Karesi sancağı ve Adana vilayetindeki Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesinde çeşitli farklılıklar vardır. Demografik yapının homojen ve stabil olduğu Balıkesir ve demografik yapının heterojen ve hareketli olduğu Adana arasında örgütlenme farkları vardır. Demografik yapının durağan olduğu Balıkesir'de genelde kent merkezlerinde olan kongrelerle örgütlenme yaygındır. Göçebe nüfusun fazla olmaması ve demografik yapının homojen olması sebebiyle, Balıkesir'de kent merkezlerinden kıra doğru genişleyen bir örgütlenme modeli görmekteyiz. Bu kapsamda ilk olarak kent merkezlerinde kongreler düzenlenmiş ardından kırdaki birlikler düzenlenerek direnilmiştir. Ayrıca Balıkesir'deki direnişin genel olarak cephe tarzı örgütlenmelere dayanması ve nispeten nizami bir şekilde doğmasının sebebi bu faktörle de açıklanabilir. Zira şehirler iş bölümünün fazla ve örgütlenmenin sıkı olduğu yerlerdir. Bu sıkı örgütlenme tipi de sıkı bir direniş tipi olan cephe tarzı direnişi ortaya çıkarmıştır.

Demografik yapının hareketli ve heterojen olduğu Adana'da, Kuvayı Milliye hareketi kırsaldan kente doğru genişlemiştir. Konar-göçer aşiretlerin varlığı ve mevsimlik işçi akışı bölgede öngörülemeyen bir nüfus yapısı yaratmıştır. Bu nüfus yapısı, kırsaldan kente doğru örgütlenen direnişi ortaya çıkarmıştır. Bu dağınık ve düzensiz olan bölgesel örgütlenmeyi beraberinde getirmiştir. Bölgesel örgütlenmede, kongreler düzenlenmez ve askeri olarak vur kaçlara başvurularak düşmanı yıpratıcı bir düzen izlenmiştir.

Yapılan çalışma, alandaki büyük bir boşluğu doldurmak amacıyla. Alanda benzer çalışmalar bulunmaktadır. Ancak yapılan literatür çalışmaları sonucunda bu araştırma kadar detaylı ve bölgeleri karşılaştırmalı analiz eden başka bir çalışma bulunamamıştır. Bu yüzden bu bölümde sadece araştırma çıktıları özetlenmiş ve yorum yapılmıştır.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına dayanılarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir:

1. Bölgelerdeki servet ve toprak dağılımını anlamak için tereke defterleri kullanılabilir.
2. Bölgelerin ekonomik gidişatını daha iyi anlamak için 40-50 yıllık bir periyot boyunca salnameler analiz edilebilir.

3. Bölgelerin ekonomik durumunu tam olarak belirlemek için Osmanlı dönemi salnameleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki salnameler arasında karşılaştırma yapılarak net verilere ulaşılabilir. Bu kapsamda, iktisadi haritalar hazırlanabilir.
4. Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesinde bölge ekonomilerinin etkisinin daha kapsamlı anlaşılması için diğer bölgeler (Maraş, Antep, Erzurum, Giresun) hakkında da çalışmalar yapılabilir.
5. Ayrıca bu araştırmada ele alınan bölgelerin çevresinde bulunan ancak ekonomik yapısı farklı olan bölgeler (örneğin Akhisar) hakkında araştırma yapılabilir.
6. Kuvayı Milliye'ye katılanların doğrudan biyografisi analiz edilerek geldikleri sosyoekonomik düzey analiz edilerek genel bir kanıya varılabilir.
7. Arşivler daha detaylı incelenerek askeri hareketler hakkında daha detaylı ve teknik bilgilere ulaşılabilir.
8. Sonraki araştırmalarda, bölge coğrafyasının askeri ve ekonomik olanaklara etkisi incelenebilir. Bu etkiler harita haline getirebilir.
9. Araştırmada bahsedilen bölgelerde saha çalışmaları yapılarak askeri kalıntılar tespit edilebilir.

Ek Beyanlar

Yazar Katkısı

Bu çalışmanın tümü ilgili yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Fon ve Finansman Bilgisi

Bu çalışma herhangi bir kurum tarafından finanse edilmemiştir.

Yapay Zeka Beyanı

Yapay zeka aracı, dil hatalarını düzeltmek ve literatür taramasında güncel ilgili kaynakların kaynak bilgilerini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Yazarlar olarak, yapay zeka tarafından üretilen içerikten kaynaklanabilecek sorunların tüm sorumluluğunu üstlendiğimizi beyan ederiz

Çıkar Çatışması

Yazar, bu çalışmanın yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Etik Beyan

Bu çalışma, insan veya hayvan denekler üzerinde herhangi bir doğrudan uygulama içermediğinden etik kurulu onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abouamsha, D.Z. (2020). *Adana eyaletinde konar-göçer halk hareketleri ve eşkıyalığının zihni arkaplanı (XVII-XIX. yüzyıllar)* (Yayın No.627342) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Akçakaya, Z. (2023). Çiftlik Tartışmasına Yeniden Bakmak: Mihaliçte 19. Yüzyılda Koyunlar, Tüccarlar, Seller, Devlet ve Çiftlikler, Fatma Öncel, Sinem Erdoğan İşkorkutan (Ed.), *Osmanlı Tarihçiliğinde Yeni Çalışmalar Kaynak, Bağlam, Yöntem*, (ss. 161-185). Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Aydın, A. (2016). *Kurtuluş savaşında balıkesir cepheleeri*. Altıeylül Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aydın, A. (2021). Reflection of British imperialism in the Ottoman Empire; Baltalimani Trade Agreement. *Journal of Awareness*, 6(3), 101-114.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Bayraktar, B. Kurtuluş savaşı'nda milliyetçi ve devrimci nitelikte millî halk ayaklanması olarak kuva-yi millîye üzerine tarihsel ve kuramsal bir yaklaşım. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(40), 25-39.
- Bilgiç, A. T. (2012). *Tarih terimleri sözlüğü* [Basılı sözlük]. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Çakmak, N.K. (2019). *Osmanlı'da Sanayileşme: Adana'da Fabrikalaşma Süreci (1864-1912)* (Yayın No.607409) [Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi
- Çelik, K. (1993). *Milli Mücadele'de Adana ve havalisi (1918-1922)* (Yayın No. 25848). [Doktora, İstanbul Üniversitesi]. YÖk Ulusal Tez Merkezi. Mondros Mütarekesi döneminde Adana'da ordunun durumu
- Çevik, Z. (2017). *Kuvayı Milliye şehri balıkesir (kentin yakın tarihinden sosyal ve kültürel izler)*. Karesi Belediyesi Kültür Yayınları.
- Görür Demir, E. (2023). Osmanlı tarım politikaları ve çukurova bölgesi'nde pamuk üretimi (1840-1913). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 38(2), 497-552.
- Gülcan, O. (2007). *Batı Anadolu'da Kuvayı Milliye'nin Oluşumu* (Yayın No. 206172) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Hasgöl, S. (2016). *Salnâmelere göre Adana vilâyeti'nin demografik ve kültürel yapısı (Adana merkez, Kozan, Cebel-i bereket, İçel ve Mersin sancağı)* (Yayın No. 433794) [Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi
- Hussain, A. (2009). The use of triangulation in social sciences research: can qualitative and quantitative methods be combined?. *Journal of Comparative Social Work*, 4(1), 106-117. <https://doi.org/10.31265/jcsw.v4i1.48>
- İdem, T. (2020). Karboğazı Savaşı'nda Esir Alınan Fransız Taburu Ve Kayıp Bayrak Meselesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36 (102), 107-136.
- İpek, G. (2013). Alaşehir kongresi'ne katılanlar ve sosyal statüleri. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 237-260.

- İslam Araştırmaları Merkezi. (1309). *Adana Vilayeti Salnamesi* [Belge, Salname].
- İslam Araştırmaları Merkezi. (1325). *Hüdavendigâr vilayeti salnamesi* [Belge, Salname].
- İslam, O. (2004). Kurtuluş savaşı yıllarında çukurova “sosyo-ekonomik bir değerlendirme”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 20(58), 47-64.
- Kalafat, O., Kaya M. (2020). İngiliz konsolosluğu raporlarına göre adana vilayetinin ekonomik durumu (1888-1909). *Turkish Studies-Historical Analysis*, 15(4), 1157-1180.
- Kasalak, Kadir. “Kuva-Yı Milliye’nin Askeri Açısından Etüdü”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14(42), 980-1004.
- Kaşıyugun, A. (2022, 3-7 Ekim). *Kurtuluş Savaşı’nda İaşe: TBMM Zabıt Cerideleri Ekseninde Bir Değerlendirme (1920-1922)* [Konferans Sunumu]. 19. Türk Tarih Kongresi, Ankara, Türkiye.
- Koltuk, N. (2015). Kuva-yı milliye'nin gelirleri. *Recent Period Turkish Studies*, 12(23), 49-81.
- Kurt, M., Kuzucu, K., Çakır, B., Demir, K. (2016). 19. yüzyılda osmanlı sanayileşmesi sürecinde kurulan devlet fabrikaları: bir envanter çalışması. *Otam Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (40), 245-278.
- Levent, Z. (2019). Teşkilât-ı Mahsusa'dan Kuva-yı Milliye'ye gayrinizami harp (1913-1922) (Yayın No. 6092689) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Levent, Z. Kuvayı milliye'nin batı cephesi'nde uyguladığı gayrinizami harp stratejileri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 335-375. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.11.79>
- Özdamar, T. (2023). Osmanlı madenlerinde sermaye, babıali, ve işçiler: Balya karaaydın maden şirketi örneği. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 16-36. <http://dx.doi.org/10.29228/cukar.67099>
- Özer, F. (1998). *Millî Mücadele’de Balıkesir* (Yayın No. 74313) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Özgün, C. (2008). Osmanlı ekonomi politığına kısa bir bakış (XVIII- XIX. Yüzyıllar). *Tarih Okulu Dergisi*, 2008(1), 5-17.
- Özkan, U, B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi* (1.Baskı). Pegem Akademi.
- Öztoprak, İzzet. Adana ve çevresinde müdafaa-ı hukuk çalışmaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 117-40.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı-türkiye iktisadi tarihi 1500-1914* (1.Baskı). İletişim Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2022). *Türkiye’nin 200 yıllık iktisadi tarihi* (14. baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Polat, H.A.(2012). Millî mücadelede batı anadolu kongrelerinde alınan mali kararlar. *Selçuk Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31, 223-253.
- Selçuk Şirin, F. (2023). Kavramdan Harekete Kuva-yı Milliye. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 106-141. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1334875>.
- Sofuoğlu, A. (1994). *Kuva-yı milliye döneminde kuzeybatı anadolu*. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı.

- TDV İslam Araştırmaları Merkezi. (11.12.2025). *Balıkesir Kongreleri*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/balikesir-kongreleri>.
- Tezölmez, A. N. (2018). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Adana'da nüfus hareketleri (1876-1923)* (Yayın No.505636) [Yüksek Lisans tezi, Harran Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi
- Tinal, Melih, ve Samet Arıcıoğlu. Milli mücadele'de soma. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 511-30.
- Türk istiklal harbi 4'üncü cilt güney cephesi ingiliz ve fransızların güneydoğu anadolu'yu işgal etmeleri, millî mücadele hareketleri, bu bölgede yapılan muharebeler ve revandiz harekâtı (15 Mayıs 1919 - 20 Ekim 1921)*, (2009), 1. Baskı. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Yorulmaz, Ş. (2005). Çukurova'da kuva-yı milliye yapılanmasının temel özellikleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 9(35), 345-373.
- Yorulmaz, Ş. (2005). Çukurova'da kuva-yı milliye yapılanmasının temel özellikleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 9(35), 345-37.